

САМОКОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Ю.С.Матвієнко

аспірант кафедри педагогіки та психології

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

У статті розглянуто самоконтроль, як одну з функцій самоуправління та його вплив на розвиток особистості студента.

Ключові слова: розвиток, особистість, навчальна діяльність, управління, самоуправління, само-реалізація, самоконтроль.

З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування має стати основою відтворення інтелектуального потенціалу народу, виходу вітчизняної науки на світовий рівень [2].

Існуюча в Україні система освіти перебуває в кризовому стані. Сама криза виражається у невідповідності знань запитам особистості, суспільним потребам та світовим стандартам, у спотворенні цілей та функцій освіти.

Завданнями реформування освіти в Україні є формування освіченої, творчої особистості; виведення професійної освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад. Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання та уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи. Тому сьогодні особливого значення набуває створення умов для розвитку особистості студентів, потреб і здібностей їх до самореалізації. Отже, мета даної статті – обґрунтувати доцільність використання самоконтролю як важливого чинника формування особистості..

Одним із напрямів вдосконалення професійної підготовки в умовах вищого закладу освіти є організація та керівництво зусиллями студентів у справі формування своєї особистості, тобто їх підготовка до професійного самоуправління, одним із функцій яких і є самоконтроль. Зрозуміло, що процес самоконтролю не можна відокремлювати від процесу контролю, по суті – це дві сторони єдиного процесу розвитку особистості. Перетворення студента у дійсного суб'єкта навчальної діяльності пов'язано з оволодінням ним дій контролю і оцінювання, з умінням здійснювати їх стосовно себе, самостійно, без допомоги і впливу викладача.

Під контролем в широкому аспекті розуміється перевірка власними силами самого себе, своєї роботи, своїх знань, своєї поведінки і регулювання їх шляхом внесення відповідних корективів. При цьому в ході самоконтролю оцінюється доцільність і ефективність як самого процесу виконання роботи, так і його корегування.

У даному контексті набуває великого значення роль контролю та самоконтролю. Вміння контролювати результати своєї діяльності – один із проявів самостійності, що необхідна студенту для поглиблення знань, розвитку пізнавальних здібностей.

Слід зазначити, що перші спроби вирішення питання самостійного оволодіння знаннями знаходимо ще в працях Сократа, Демокріта, Я.А.Коломенського.

Різні аспекти взаємозв'язку між якістю засвоєння знань і сформованістю навичок самоконтролю ще в 20-і рр. минулого століття висвітлював відомий педагог і психолог П.П.Блонський. Наші сучасники С.І.Архангельський, М.О.Данилов, М.І.Махмутов, Ю.К.Чабанський довели, що розвинений самоконтроль не тільки поліпшує результати пізнавальної діяльності, але й сприяє підвищенню її активності. Показано значення самоконтролю як вагомої ланки навчального процесу.

Наукові роботи Б.Г.Ананьєва, В.М.Володька, В.І.Загвязинського, І.Н.Унт заклали основи індивідуалізації та диференціації навчання в цілому й самостійної роботи студентів зокрема, що, значною мірою, зумовлюють формування самоконтролю студентів.

На думку Ю.К.Бабанського, самоконтроль є важливим навчальним умінням, специфіка якого полягає в тому, щоб самостійно знаходити помилки, неточності, помічати способи усунення знайдених пропусків. Розвиток здібності студента до саморозвитку і

самостійного контролювання своєї діяльності, вчинків є однією з основних задач сучасної вищої школи. Згідно концепції професійного управління, самоконтроль є необхідним елементом навчальної діяльності, що сприяє самоуправлінню власним розвитком. Учений розглядає самоконтроль як важливий елемент навчальної діяльності, котрий сприяє підвищенню ефективності навчання за всіма предметами. До методів самоконтролю Ю.К.Бабанський відносить такі: усний самоконтроль, письмовий самоконтроль, лабораторно-практичний самоконтроль, самоконтроль за допомогою програмованих посібників.

К.Д.Ушинський висловив цінні міркування щодо вивчення питання самоконтролю, які не втратили свого значення і в наш час. Говорячи про здатність управляти собою, вчений пов'язує самоконтроль переважно з волею людини. Саме К.Д.Ушинський розглядає методи виховання самоконтролю, до яких відносяться: активне повторення, звіт про прочитане, самостійне складання питань тими, хто навчається, виправлення своїх помилок по друкованому тексту, взаємне виправлення і самовиправлення своїх помилок, застосування знань на практиці.

В роботах О.С.Лінді в основу визначення самоконтролю покладені властивості особистості і структура самоконтролю, при цьому самоконтроль розглядається як один із компонентів навчальної діяльності. Він вважає, що самоконтроль – це якість особистості, що пов'язана з проявом нею активності та самостійності. Його функцією є самоуправління людиною своєю діяльністю і практичні дії з порівняння, самооцінки, коригуванню, удосконаленню роботи. При цьому виробляються відповідні вміння і навички, відбувається розвиток мислення уваги тощо.

За визначенням В.О.Крутецького, самоконтроль – це свідомо оцінка і регулювання людиною власної діяльності і поведінки, своїх дій і вчинків, руху з точки зору їх відповідності попереднім намірам, поставленим цілям, правилам або вимогам суспільства. Самоконтроль дає можливість людині керувати своєю діяльністю та поведінкою, коригувати їх, контролювати здійснення наміченого плану, утримуватись від небажаних дій.

Отже, самоконтроль є складовою частиною всіх видів навчальної діяльності студентів і здійснюється на всіх етапах її виконання. Він включає в себе почуттєві, розумові та рухові компоненти діяльності, які дозволяють студентам на основі поставленої мети, наміченого плану та засвоєного взірця слідкувати за своїми діями, результатами цих дій і свідомо регулювати їх.

Процес розробки змісту самоконтролю за передачею, засвоєнням, закріпленням і оцінкою

знань, умінь і навичок, залежить від послідовності процесу навчання, який виражається у:

- необхідності всебічного і достатнього диференційованого підходу до особистості;
- умінні самостійної пізнавальної діяльності;
- організації творчої пізнавальної активності;
- здійсненні самоконтролю на всіх етапах навчання.

Однак вимоги, які ставляться перед сучасною освітою потребують включення до функцій самоконтролю процесів планування, управління, регулювання та корекції.

На сьогодні вчені дотримуються думки, що функціями самоконтролю є:

- перевірна, сутність якої полягає у порівнянні досягнутої мети з поставленою (або еталона з результатом);
- діагностуюча, що здійснюється шляхом визначення причин та умов, які сприяють виникненню помилок;
- навчальна, яка знаходить у подальшому самовдосконаленні знань, активній мисленнєвій діяльності, яка спрямована на поглиблення, уточнення знань;
- виховна, яка пов'язана з формуванням позитивних особистісних якостей: самостійності, критичності, наполегливості;
- розвиваюча, що сприяє розвитку мислення, правильному самооцінюванню результатів навчальної діяльності, розвитку пізнавальних здібностей студентів.

Отже, відмічаючи загальний позитивний вплив самоконтролю на процеси діяльності, можна зробити висновок про те, що самоконтроль сприяє підвищенню активності пам'яті і мислення, збуджує і підтримує увагу та зацікавленість до виконання завдання, дозволяє вчасно виявити помилки, надає можливість визначити рівень і якість отриманих знань, а у випадку необхідності, уточнити їх і доповнити.

Однак подальшого вивчення і розкриття потребує проблема впливу цих функцій на процеси свідомої, цілеспрямованої навчальної діяльності, яка включає в себе оволодіння необхідними знаннями й уміннями при виконанні навчальних завдань.

Широко висвітлені питання форм та методів навчання контролю і самоконтролю в роботах А.М.Алексюка, С.І.Архангельського, В.М.Бочарнікової, В.М.Вергасова, В.О.Яку-

ніна. Їх здійснення відбувається або на заняттях, або при самопідготовці. Самоконтроль на заняттях доповнюється викладацьким контролем, що сприяє підвищенню ефективності пізнавальної діяльності студентів. В процесі самоконтролю студенти реалізують набуті знання, вміння, навички, порівнюють їх з існуючими еталонами і оцінюють якість виконаного завдання.

У цьому контексті ефективність процесу розвитку самоконтролю студентів залежить від професійної підготовки викладача в сфері педагогічного управління, тобто здатності створити певні організаційно-педагогічні умови для розвитку даного суб'єктивного засобу.

Для з'ясування ролі самоконтролю необхідно визначити його структуру. Узагальнюючи дослідження вчених, можемо виділити три основних структурних елементи самоконтролю: самоперевірку – перевірку результату, який досягнуто; само оцінювання – оцінювання особистістю самої себе, своїх можливостей; самоаналіз – аналіз власної поведінки, окремих вчинків, цілей, емоційних реакцій, переживань, і на кінець – якості своєї особистості, мотивів своєї поведінки. Це можна розглядати як рефлексивний компонент в структурі самоконтролю.

У формуванні самоконтролю навчальної діяльності суттєву спонукальну і регуляційну роль виконує самооцінка студента. Деякі аспекти формування самооцінки розглядаються в дослідженнях Ш.А.Амонашвілі Л.І.Божовича, Д.І.Ельконіна, І.Я.Лернера, які довели, що становлення адекватної самооцінки можливе лише тоді, коли навчання спрямоване на формування всіх компонентів навчальної діяльності.

Потяг до саморозвитку, самореалізації є показником зрілої високорозвиненої особистості. Процес удосконалення самого себе, реалізації своїх можливостей, творчого потенціалу, як було зазначено вище, передбачає розвиненість суб'єктивних засобів, серед яких важливе місце займає самоконтроль людини.

В ході навчання у вищому закладі освіти студенти повинні не тільки свідомо засвоїти наукові знання, але й оволодіти вміннями і методами їх самостійного придбання і творчого застосування на практиці.

Якісне перетворення системи підготовки спеціалістів в сучасній вищій школі націлене на перехід від екстенсивно-інформаційного до інтенсивно-фундаментального навчання при суттєвій активізації свідомої і самокерованої пізнавальної діяльності студентів. При цьому в основі освітнього процесу покладене усвідомлення кожним студентом мети вивчення навчального матеріалу, форм і методів своєї навчальної діяльності, умов контролю успішності процесу навчання і звітності про його результати, помітно

збільшується ступінь самостійності і відповідальності студентів за результати своєї навчальної праці. Іншими словами, освітній процес у вузах переорієнтується на перетворення студентів з об'єктів навчання в активних і свідомих суб'єктів навчальної діяльності, на оновлення науково-методичного забезпечення процесу підготовки спеціалістів у вищих закладах освіти, на оптимізацію і активізацію самокерованої творчої навчальної діяльності студентів вузів.

У цих умовах для студентів набуває значення оволодіння вміннями самоорганізації і самоконтролю навчальної діяльності. Сформованість цих умінь у студентів дозволяє їм успішно аналізувати умови і задачі навчання, раціонально планувати і організувати своє навчання, адекватно оцінювати, своєчасно коригувати і удосконалювати процес і результати своєї навчальної діяльності, іншими словами, управляти нею. Від сформованості даних умінь у студентів у великій мірі залежить їх активність у навчанні, а також ефективність і результативність їх навчальної діяльності.

Проведені нами дослідження показують на те, що, не дивлячись на визнання великої значимості володіння студентами даними вміннями, у сучасних вузах не відбувається планомірного, ціленаправленого їх формування у тих, хто навчається. Студенти частіше за все є самоучками в оволодінні вміннями самоорганізації і самоконтролю навчальної діяльності. Відповідь на перше питання, яке було задане студентам І курсу КНЕУ “Чи вмієте Ви проводити самоконтроль?” у своїй більшості була негативною. Так, узагальнюючи дані дослідження, 47 % опитаних зізнаються в тому, що взагалі не можуть надати чіткого визначення поняттю “самоконтроль”; 53 % студентів не вміють проводити самоконтроль взагалі.

Відсутність у студентів необхідних теоретичних, методологічних, методичних знань, неволодіння раціональними прийомами в області формування умінь і багато інших факторів являються причиною того, що ступінь сформованості умінь які досліджуються у студентів вузів не відповідає об'єктивним вимогам суспільства до тих, хто навчається і випускників вищих навчальних закладів.

Отже, для ефективного розвитку самоконтролю студентів необхідне системне використання організаційно-педагогічних умов, однак умови, які створюються сучасним викладачем для розвитку самоконтролю студентів, частіше за все являються не взаємопов'язаними між собою.

З точки зору управління в дидактиці процес навчання у вищому закладі освіти повинен бути організованим таким чином, щоб студента перевести з позиції об'єкта у позицію суб'єкта управління собою і своєю навчальною діяльністю. У такій ситуації він стає носієм всіх основних функцій управління, включаючи функцію контролю, що у випадку віднесення її до самого суб'єкту учіння приймає форму самоконтролю.

Таким чином, з огляду на викладене приходимо до висновку, що підвищення рівня вмінь самоконтролю навчальної діяльності у студентів призведе до підвищення активності студентів у навчальній діяльності, розвитку у них важливих особистісних якостей, підвищенню рівня володіння методами дослідницької роботи, тобто сприятиме розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Метод. посіб. для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Уч. для вузов. – М.: Логос, 1999. – 384 с.
4. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2007 р.

